

Preambul

Întâlnire la Berlin

*Dacă soarta [naziștilor] ar fi în mâinile mele...
i-aș strangula pe toți intelectualii,
iar pe profesori cu un metru mai sus decât pe ceilalți.
Și i-aș lăsa să atârne atât timp cât va permite igiena.*

Din jurnalul lui Victor Klemperer, evreu german, august 1936

La începutul anului 1939, Adolf Hitler inaugura clădirea Cancelariei noului Reich în Berlin. Fusese proiectată și construită de protejatul Führer-ului, Albert Speer, într-o viteză-record, fiind terminată, la cererea lui Hitler, în mai puțin de un an. Speer a promis că edificiul va rezista cel puțin un mileniu. Hitler își exprimase foarte clar intențiile cu privire la funcțiile Cancelariei. Oricine ar fi pășit prin portalurile de marmură și ar fi privit coridoarele interminabile și strălucitoare trebuia să înțeleagă imediat că era în prezența unei rase superioare, destinate să conducă o mie de ani. Știind asta, spunea Hitler, „vor tremura și se vor cutremura“. În numai șase ani, Cancelaria va fi în ruine, iar trupul lui Hitler va arde în apropiere. La fel cum milioanele lui de victime, așa cum a spus Paul Celan, „s-au ridicat în aer ca un fum“, al Treilea Reich era moloz și cenușă. Ceea ce se numise *Tausend-Jahr-Reich* a durat doar doisprezece ani și trei luni.

La începutul unui alt secol, cerul apăsător al Berlinului se întinde deasupra pădurii metalice de macarale. Sub brațele acestora, pe care

luminile de semnalizare ard încontinuu, este conjurată o nouă capitală germană din beton, marmură, sticlă și oțel. Noi fațade sclipitoare apar pe Friedrichstrasse și pe Unter den Linden. Monumente îndrăgite din vremurile mai bune, dinainte de Hitler, sunt restaurate cu entuziasm, chiar reconstruite. Vechiul și divizatul Berlin al Războiului Rece, cu topografia lui fracturată, este eliminat anevoios, dar sigur.

Există locuri în Berlin care rezistă cu încăpățănare acestei reordonări, unde memoria încă învăluie pereții, se furișează sub dărâmături sau pândește din încăperi părăsite. Există, de exemplu, Tiergartenstrasse 4, unde *Schreibtischtäter* – „criminalii de birou“ – au decis omorârea bolnavilor psihic și a altora „nevrednici de viață“. Iar ascunsă printre copacii din spatele aimatei zone de agrement a Berlinului de pe malul lacului se află Am Grossen Wannsee 56–58, impunătoarea vilă unde Adolf Eichmann și birocrății SS au pus la punct detaliile operațiunii de ucidere a șase milioane de oameni.

Un alt astfel de loc se află în vechiul centru al Berlinului. Este o proprietate imensă, înconjurată de un gard de sârmă ghimpată. Aici există o piramidă de piatră sfărâmată, înconjurată de iarbă îngălbenită și neîngrijită. Pe margine sunt arbori, supraviețuitori ai unei vechi grădini. În spatele trunchiurilor fragile și a frunzelor uscate se observă zidurile crăpate și ruinele unei construcții incendiate. Acest îndărătnic deșert urban se întinde pe o bună parte din Niederkirchnerstrasse, aproape de nedeslușita carcasă de granit a vechiului Cartier General al Luftwaffe-ului lui Hermann Göring. Berlinezii numesc acest loc neprimitor „Topografia Terorii“. Înainte de 1945 și de distrugerea Reich-ului lui Hitler, Neiderkirchnerstrasse a avut un alt nume. Atunci era numită Prinz-Albrecht-Strasse, iar la numărul 8 se afla adresa cea mai temută a Germaniei naziste.

Pe Prinz-Albrecht-Strasse 8, exista un magnific palat baroc. Interioarele elegante și scările impetuoase turnate în fontă fuseseră proiectate de cel mai de seamă arhitect al Prusiei, Karl Friedrich Schinkel, care credea că arhitectura trebuie să răspundă cauzei rațiunii umane. După 1933, palatul strălucitor al lui Schinkel a fost folosit în alte scopuri. În birourile și pe coridoarele lui, birocrăți în uniforme negre croite perfect, cu insigne argintii cu cap de mort,

roiau între birouri și sălile de ședință pentru a fi la ordinul numărului 2 în ierarhia nazistă: Reichsführer-ul Heinrich Himmler. Toți acești tineri scilpitori și bine făcuți erau în serviciul terorii.

Himmler dorea ca SS-ul lui să fie „o aristocrație care să nu îmbătrânească niciodată“. Membrii lui trebuiau să fie „cu fizicul cel mai bun, cei mai de nădejde, cei mai loiali bărbați din mișcare“. Erau noii cavaleri teutoni dedicați conștiinței superioare – *Herrenwusstsein* și conștiinței de elită – *Elitebewusstsein*. Fiecare dintre cavalerii negri ai lui Himmler fusese verificat la sânge de tehnicienii de laborator în halate albe mânuind șublere și măsurând benzi – iar acum puteau munci și acționa, deasupra legii, pentru a servi și proteja rasa ariană superioară și pentru a-i zdrobi dușmanii.

Într-o dimineață din vara lui 1936, un tânăr Untersturmführer SS, Ernst Schäfer, și-a făcut apariția la intrarea în Hohenzollerndam 36 în districtul Wilmersdorf, la modă în Berlin, a trecut strada și a luat S-Bahn-ul către Postdamerplatz. Ieșind din stație, și-a făcut drum printre oameni pentru a ajunge la stradă. Aici a așteptat nerăbdător ca vestita lumină a semaforului să se schimbe, a trecut cu pași mari drumul printre mașini, mișcându-se ager prin mulțimea din intersecție. Apoi, trecând de Muzeul Etnologic, Ernst Schäfer s-a îndreptat spre Prinz-Albrecht-Strasse unde avea o întâlnire cu Reichsführer-ul.

Schäfer stătuse departe de Germania mult timp, iar Berlinul continua să-l surprindă prin prosperitatea și optimismul lui. Magazinele erau pline cu tot ce-ți puteai imagina, iar în fiecare noapte berlinezii mergeau cu miile la cinema, saloane de dans și teatre. Odinioară temut și disprețuit, Adolf Hitler, dictatorul nazist, era acum adulat. În martie, ordonase trupelor să recupereze Rhenania pentru Germania și mulți îi admirau curajul. După prelungita umilire de la Versailles, germanii redescopereau fiorul mândriei naționale. Șomajul scăzuse și existau multe semne de prosperitate. Organizații noi, precum „Fortă prin Bucurie“, sponsorizau excursii și croaziere pentru cei devotați și muncitori. Chiar germanii liberali au fost cumva convinși că atacurile la adresa evreilor și a oponentilor politici erau mai puțin feroce. La alegerile din acel an, naziștii au

obținut 98,9 % din voturi, lucru deloc surprinzător având în vedere că a fost singurul partid care participase la scrutin.

Totul era o prefăcătorie, o mască pentru a ascunde tirania și crimele. În vara anului 1936, când Ernst Schäfer se îndrepta spre Prinz-Albrecht-Strasse 8, era important ca Germania să arate foarte bine. În august, Berlinul urma să găzduiască Jocurile Olimpice, iar miile de spectatori și sportivi trebuiau să aprecieze Noua Ordine a lui Hitler. În tot orașul se construia și se renova cu frenezie. A apărut în timp-record un nou stadion cu vobletele situate mai sus. Peste șapte mii de prostituate s-au întors pe străzi. Pe Unter den Linden s-au plantat tei. Și, cu un cinism uluitor, semnele care interziceau evreilor să intre în orașe sau în spațiile publice au fost îndepărtate în grabă, iar prizonierii din lagărele de concentrare ale lui Himmler au fost eliberați. A fost o vopsire în alb de proporții, dar a funcționat. L-ar fi impresionat pe un tânăr ambițios care nu-și văzuse patria de mai bine de doi ani.

Deși în vârstă de numai douăzeci și șase de ani, Schäfer se putea lăuda deja cu o carieră neobișnuită și îndrăzneată. Era un vânător fanatic și un pasionat de științele naturii care luase parte la două expediții ambițioase, conduse de americani, în China și la primejdi-oasele frontiere de est ale Tibetului. Era o persoană excesivă și, în numele științei, a decimat fauna acestor regiuni îndepărtate și imprezvizibile. La întoarcerea în Germania, curând după victoria nazistă din 1933, Schäfer s-a alăturat imediat elitei SS a lui Himmler și a fost promovată rapid. Apoi a părăsit din nou Germania, de data aceasta pentru o perioadă mai lungă. În pofida – sau chiar din cauza – obiceiului de a cutreiera lumea, Schäfer trebuia să își finalizeze studiile academice. Era acum foarte preocupat să-și inventarieze colecția de păsări tibetane pentru a obține extrem de importantul *Dokortitel*. Pe biroul său se aflau sute de piei. Oricum, cu multă îndârjire și energie, Schäfer începuse deja să publice. Prima lui carte, *Munți, Buddha și urși*, era un amestec de știință ușoară, povești vânătoarești și descrieri stilizate ale unei lumi îndepărtate și misterioase. Succesul ei îl făcuse să cunoască gustul unei celebrități modeste. Schäfer atrăsese deja atenția elitei naziste: el împărtășea pasiunea pentru vânătoare a

Reichsmarschall-ului Hermann Göring. Iar acum, spera el, Heinrich Himmler va adăuga mai multă strălucire carierei sale.

Schäfer s-a oprit un minut să admire splendoarea barocă din Prinz-Albrecht-Strasse 8. Aici trecătorii erau rari și cu greu și-ar fi dat seama cineva că acest tânăr spilcuit era autorul volumului *Munți, Buddha și urși*. În ținuturile tibetane, Schäfer ar fi pozat într-adevăr drept vânătorul neînfricat – un Teddy Roosevelt german, vârsta fiindu-i mascată de barbă, strângând patul puștii sale marca Mauser cu letala ei privire telescopică și ținând mândru sub braț un trofeu cules din pădurile de bambus din Kham: un panda mort, al doilea omorât în sălbăticiime. Stând pe treptele sediului SS, Schäfer, fără barbă și pușcă, părea pur și simplu un tânăr ager și novice. Trăsăturile lui, sub șuvița de păr negru, nu se distingeau în mod deosebit, iar statura nu era chiar aceea a unui războinic arian. Observatori mai perceptivi ar fi putut remarca strălucirea încăpățânată din ochii lui și fermitatea atitudinii: Ernst Schäfer era fără îndoială obișnuit să facă doar ce voia și știa ce înseamnă în practică *Führer prinzip*. După o ezitare de câteva momente, a intrat în sediul SS, fiind escortat de-a lungul elegantelor scări metalice ale lui Schinkel. Pentru Schäfer, ceea ce urma să se întâmple era decisiv.

Relatăriile întâlnirilor cu Reichsführer-ul prezintă o asemănare stranie. Trecând de cordonul bodyguarzilor SS, toți înalți, cu ochi albaștri și îmbrăcați în negru, vizitatorii cei privilegiați erau conduși în birourile neașteptat de cenușii și înguste. Puțini erau aceia care nu știau că, în celulele săpate adânc sub ei, dușmanii Reich-ului erau torturați la ordinele omului modest, profesoral pe care urmau să îl întâlnească și puțini povesteau fără să comenteze aspectul fizic comun al lui Himmler. „La exterior, spunea cineva, era o caricatură grotescă a propriilor idei, norme și idealuri“; altul îl percepe „cu privire blândă, cu gesturi temperate, destul de șters [...]. Caracterul nedeslușit al trăsăturilor și ochelarii îl făceau să pară destul de puțin important“. După unii, era charismatic și modest; pentru alții radia o grijă caldă, paternă.

Era o iluzie, desigur, un triumf al voinței. În spatele pince-nez-ului, de obicei ținut pieziș astfel încât o reflexie strălucitoare să ascundă ce se afla dincolo, erau niște ochi lipsiți de milă care puteau examina

răbdător, ore la rând, liste de nume și fotografii ale candidaților SS, căutând orice indiciu de inferioritate rasială. Heinrich Himmler era obsedat de secrete și scenarii, imaginate sau reale, și va deveni criminalul „de birou“ cel mai neîndurător și letal al celui de-al Treilea Reich.

Reichsführer-ul obținuse până în 1936 o putere colosală. Era *treuer Heinrich* al lui Hitler, comandantul loial și devotat al poliției germane, cu autoritate deplină asupra tuturor departamentelor de poliție din Reich. El și ofițerii săi credincioși conduceau un nou imperiu de lagăre de concentrare, pe care le umpleau și le exploatau brutal. Himmler își folosea poziția pentru a-și urma pornirile suspecte. Fondase recent societatea Ahnenerbe, „Moștenirea ancestrală“, pentru a promova gloria rasei ariene. Avea în comun cu Ernst Schäfer cel puțin o pasiune. Himmler crease SS-ul după modelul unei caste războinice hinduse și era fascinat de Orient și de religiile lui. Ura creștinismul și ținea la el o carte de buzunar în care colecționase omilii din *Bhagavadgita* hindusă (*Cântecul Domnului*). Pentru omulețul neimpresionant din interiorul pânzei de păianjen otrăvitor a SS, Ernst Schäfer era un emisar dintr-o altă lume, misterioasă și fascinantă.

Reichsführer-ul își ridică privirea când fu anunțat cel pe care îl chemase în vizuina sa. Se aplecă asupra pupitrului ordonat și plin de hârtii, pentru a da mâna cu vizitatorul, și îl rugă pe valet să închidă ușa.

Nu există nici o consemnare a discuției care a avut loc între Heinrich Himmler și Ernst Schäfer în acea zi din vara olimpică a lui 1936, dar ce s-a spus acolo a schimbat viața lui Schäfer pentru totdeauna. Știm însă că această întâlnire a fost începutul unei prietenii strânse, marcate deseori de momente tensionate și disensiuni. Există însă indicii despre ce s-a întâmplat și ce s-a discutat în documentele Arhivelor Naționale ale Statelor Unite din Washington. În vara anului 1945, Schäfer a fost capturat în munți de Aliați, în timp ce aceștia se îndreptau spre Bavaria, vechiul bastion nazist. Pentru că era ofițer într-o „organizație criminală“, SS-ul, el, alături de peste alți zece mii de germani, va trece prin procesul de „denazificare“. Schäfer a fost internat pentru trei ani lungi și inconfortabili în Camp Moosburg (înainte POW Camp Stalag VII), trebuind să lupte pentru a obține *Persilschein*-ul, mult doritul certificat de exonerare. Acum, în fața anchetatorilor americani, pentru

Himmler nu mai avea decât dispreț. Când s-au întâlnit, își amintește Schäfer, Himmler și-a mărturisit câteva dintre convingerile sale originale. Rasa ariană, credea el, a coborât direct și deja modelată „din cer“. Specii de giganți populau odinioară Pământul. Universul se formase dintr-o bătălie cosmică între foc și gheață. Schäfer le-a spus anchetatorilor săi că el considera aceste idei absurde, rizibile. Ar fi fost imposibil, a spus Schäfer, ca un om de știință serios să fi admirat un astfel de individ.

Desigur, Schäfer nu a fost sincer. Pentru el, fastidiozitatea intelectuală nu degenera în rebeliune. Și exista un motiv întemeiat. La un moment dat în timpul discuției lor, Himmler trebuie să-l fi întrebat pe Schäfer despre planurile lui de viitor, ocazia pe care o aștepta acesta, motivul pentru care venise la Reichsführer. Este sigur că Schäfer și-a dezvăluit planul pentru o nouă expediție în Tibet, de data aceasta sub drapelul german, alături de bărbați de același sânge cu el. Și a explicat că, în acest stadiu, existau o serie de posibilități provocatoare. Era Amne Machin, muntele misterios din Tibetul de Est pe care Schäfer pusese ochii în ultima lui expediție și despre care se spunea că este la fel de înalt ca Everestul, și încă necucerit. Assamul, mai la sud, era în mare parte neexplorat, iar triburile lui sălbatice și periculoase erau necunoscute științei. Și este foarte posibil să-i fi amintit lui Himmler că Sven Hedin, celebrul explorator suedez, un vizitator frecvent și admirator al Germaniei naziste, nu reușise să ajungă în Lhasa, „Orașul Interzis“ al Tibetului. Hedin îl numea orașul visurilor sale. Lhasa, desigur, putea deveni mult mai mult decât un vis, chiar diamantul din coroana expediției germane. Schäfer era convingător, fie că îi vorbea vreunui războinic chinez, lui Panchen Lama sau Reichsführer-ului, iar în acea dimineață din 1936 trebuie să-l fi înfiorat pe Himmler cu poveștile lui despre lumea de gheață din Himalaya și secretele din spatele meterezelor ei înghețate. Era o seducție de expert, iar Himmler a propus imediat ca Schäfer să-și unească forțele cu Ahnenerbe, care planifica expediții în Afghanistan și Islanda. În mod sigur, o „expediție germană în Tibet“ va avea binecuvântarea lui.

Există o fotografie a lui Ernst Schäfer făcută nu cu mult timp înainte de moartea lui în 1992. Ochii îi sunt înfundați în orbite și

răniți, maxilarul iese în față defensiv. Schäfer făcuse tot posibilul să-i convingă pe anchetatorii insistenți și bine informați de la Camp Moosburg că fusese recrutat împotriva voinței sale în SS. Chiar lua serios în considerare un exil în Statele Unite. Ca mulți alții atrași în lumea Reichsführer-ului, Schäfer trebuie să fi avut experiența unui oarecare disconfort moral. Dar, devenind unul din preferații lui Himmler – deși, așa cum se va vedea, unul nesupus –, a făcut un pas important. A fost pasul care îl va face un erou al Reich-ului – iar apoi, când va fi acesta distrus, un renegat.

În sălbăticie, Schäfer avea o carte preferată. O citea noapte de noapte, sub lămpile sfârâitoare cu kerosen, în pustietatea înghețată a Tibetului. Cartea cu pricina era *Faust* al lui Goethe. Ar fi imper-tinent să încerci să-ți imaginezi care erau gândurile lui Schäfer pe când ieșea din Prinz-Albrecht-Strasse 8 înapoi la lumina soarelui și își croia drum printre oameni, pentru a se întoarce la grămada de păsări împăiate de pe biroul său. Dar putem fi siguri de un lucru – ca mulți alți oameni de știință, doctori, avocați și artiști, Schäfer a înțele-les că Himmler îi oferise ceva rar și prețios. Putea intra în rândurile elitei – un lucru extrem de promițător. Se poate să-și fi amintit cuvintele adresate de Mefistofel lui Faust: „Vei dobîndi în ora aceasta / Mai mult decât în alte zile / Îți vor cânta duhuri subtile“. Este mai puțin probabil să fi reflectat la supozițiile lui Faust aflate cu câteva pagini mai departe:

În pragul zilei, care-n mersul ei
Nici o dorință niciodată nu-mplinește
Chiar presimțirea vreunei bucurii
Scăzută e de cugetul prea treaz.
Creațiunea inimii zădărnicită e de mii
De fețe-ale vieții urâte de necaz.¹

¹ Johann Wolfgang Goethe, *Faust*, traducere de Lucian Blaga, Ed. Albatros, București, 1982. (n.tr.)

Introducere

Tibetul secret

[...] lui Conway i se părea un loc plăcut și îndrăgit,
deși, în cazul în care era locuit, comunitatea lui
ar fi trebuit să fie complet izolată de povârnișurile înalte
și imposibil de escaladat aflate mai sus.

James Hilton, *Lost Horizon*, 1933

La începutul lui ianuarie 1939, cinci europeni cu o caravană de servitori și conducători de catâri se apropiau de Lhasa, orașul sfânt al Tibetului. Traversaseră Himalaya pornind din Sikkim, un regat minuscul din nordul Indiei, și urmau să-și petreacă următoarele opt luni în Tibet. Se ocupau cu o cercetare care îi mistifica pe tibetani și ocazional vânau. Făcuseră peste 60 000 de fotografii și folosiseră o peliculă de film mai lungă de 40 000 de metri. În vremea în care Tibetul aștepta sosirea unui nou Dalai Lama, cei cinci europeni legau prietenii apropiate, uneori chiar intime cu nobilii tibetani și cu liderii religioși, inclusiv cu regentul. Se loveau frecvent de ofițerul Misiunii britanice din Lhasa, care încercase să le împiedice călătoria și le detesta cumplit prezența în „Orașul Interzis“. În august 1939, cei cinci s-au îndreptat spre Calcutta luând cu ei 120 de volume din Biblia tibetană, *Kangyur*-ul, sute de obiecte prețioase și diferite animale rare. La vărsarea râului Hoogli, s-au îmbarcat pe un hidroavion și au pornit în